

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового
права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Господарське право»

на тему:

„Правовий статус товарної біржі”

Студента 3 курсу ПР - 31 групи
Галузь знань 0304 «Право»
Напрямок підготовки 6.030401 «Правознавство»
Ороновського І.А.
Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

ТЕРНОПІЛЬ – 2018

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Поняття, ознаки, правова природа товарної біржі як особливого суб'єкта господарювання.....	5
Розділ 2. Організаційно-правові аспекти діяльності товарних бірж в Україні.....	16
2.1. Види та основні функції бірж в Україні.....	16
2.2. Правовий порядок регулювання створення та функціонування товарних бірж в Україні.....	19
Розділ 3. Проблеми та напрями розвитку біржового товарного ринку України.....	24
Висновки.....	31
Список використаних джерел.....	34

ВСТУП

У сучасних умовах глобалізації вітчизняна економіка дедалі глибше інтегрується у світове економічне співтовариство. За таких умов довготривалий розвиток ринкової економіки при постійній ціновій нестабільності зумовило до пошуку і застосування нових механізмів, ефективних в управлінні ціновими ризиками та налагодженні взаємозв'язків між локальним і світовим ціноутворенням.

Одним з таких механізмів став високо розвинутий біржовий товарний ринок з його строковою формою торгівлі біржовими інструментами – деривативами. У зв'язку з цим актуальності набуває аналіз проблем та напрямків розвитку біржового товарного ринку в Україні, приділяючи значну увагу світовій практиці у даному контексті.

Товарні біржі пройшли тривалий шлях розвитку, і в сучасному світі вони виконують цілий ряд функцій, основними з яких є ціноутворення, страхування ризиків та інформаційне забезпечення. Відповідно до Закону України «Про товарну біржу» товарна біржа є організацією, що об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу і комерційну діяльність, і має за мету надання послуг в укладенні біржових угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари, вивчення, упорядкування, полегшення товарообігу і пов'язаних з ним торговельних операцій.

Слід відзначити, що сьогодні рівень біржової діяльності в Україні не відповідає вимогам світового досвіду. Тому проблема організації та регламентації діяльності товарних бірж потребує подальшого дослідження.

Приєднання України до світового ринкового господарства, її інтеграція в європейські й міжнародні структури потребує дослідження та удосконалення організації господарсько-торгівельних процесів у державі. Особливе місце в організації оптової торгівлі належать біржам, серед яких товарним біржам відведено одне з провідних місць. Функціонування товарних бірж сприяє формуванню конкурентного середовища, розвитку вільного ринку товарів,

мінімізації втручання держави в заготівельно-збутові процеси, підвищенню ефективності господарювання в цілому багатьох суб'єктів господарювання. Водночас, зважаючи на недосконалість сучасного біржового ринку України та наявність ґрунтовного світового досвіду щодо ефективної організації біржової діяльності, необхідно, з урахуванням вітчизняних особливостей господарювання та нормативно-правового забезпечення, синтезувати позитивний досвід і сучасні тенденції створення та діяльності товарних бірж з метою удосконалення їх функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням основних аспектів функціонування біржового товарного ринку займались зарубіжні та вітчизняні вчені, серед яких вагомими є праці: Х. Воркінга, П. Гарсія, Р. Грея, К. Дусака, А. Комара, О. Маслака, Л. Примостки, Ю. Рубана, Д. Сігела, Дж. Сороса, О. Сохацької, В. Томака, В. Яворської та інших.

Метою курсової роботи є дослідження правового статусу товарної біржі.

Об'єктом дослідження є товарна біржа.

Предметом дослідження є особливості правового регулювання діяльності товарних бірж в Україні.

Завданнями роботи є:

охарактеризувати поняття, ознаки, правова природа товарної біржі як особливого суб'єкта господарювання;

визначити види та основні функції бірж в Україні;

проаналізувати правовий порядок регулювання створення та функціонування товарних бірж в Україні;

дослідити проблеми та напрями розвитку біржового товарного ринку України.

Курсова робота складається зі вступу, трьох розділів з підрозділами, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ПРАВОВА ПРИРОДА ТОВАРНОЇ БІРЖІ ЯК ОСОБЛИВОГО СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Функціонування сучасного ринку знаходиться в залежності від ринкового середовища, важливим елементом якого є ринкова інфраструктура, що являє собою сукупність суб'єктів господарювання, які забезпечують рух товарів, послуг, грошей, цінних паперів та робочої сили. Одним із таких особливих суб'єктів господарювання виступає біржа як постійно діючий організований оптовий ринок, на якому здійснюється торгівля біржовими товарами. Водночас важливою є ефективна державна економічна політика в цій сфері, яка охоплює всі складові економічних відносин у країні, в тому числі відносини щодо збалансованості попиту та пропозиції як на національному, так і на міжнародному ринку. У процесі такої взаємодії на державу покладаються обов'язки забезпечувати ринок і біржову діяльність необхідною законодавчою базою, що дасть змогу виробити і встановити єдині правила для всіх суб'єктів, які беруть участь у біржовому процесі [12, с. 32-35].

Сьогодні діяльність товарних бірж, характеризується активізацією торгівлі та чітко вираженою тенденцією до зростання зацікавленості учасників ринку до біржового обслуговування при укладенні договорів купівлі-продажу біржової продукції. Незважаючи на те, що в Україні прийнято низку нормативних актів, покликаних врегулювати відносини у сфері реалізації біржової продукції через біржовий ринок, та здійснено ряд наукових досліджень у сфері торгово-біржової діяльності представниками як юридичної, так і економічної науки, зокрема такими авторами як Л.О. Панькова «Правове регулювання діяльності аграрних бірж в Україні», А.Г. Бобкова, Ю.О. Моїсєєв «Біржове право: Навчальний посібник», Ю.О. Моїсєєв «Біржові торги як конкурентний спосіб укладання біржових угод на товарній біржі», М.О. Солодкий «Біржовий ринок», Г. Міщук «Товарні біржі України: тенденції та проблеми розвитку», Ю.В. Чижмарь «Правове регулювання укладення форвардних угод на товарних біржах» та іншими представниками наукової

думки, проблеми правового регулювання діяльності товарних бірж всебічно не проаналізовані, цілий ряд питань залишаються нерозкритими чи спірними. Потребують подальшого глибокого вивчення та аналізу положення щодо правового статусу товарних бірж у ринковому сегменті України; існує необхідність уточнення та вдосконалення понятійного апарату, що використовується при формулюванні відповідних правових норм; у науці господарського права неоднозначно визначається організаційно-правова форма товарних бірж, що в свою чергу ускладнює однозначність розуміння її правового становища, відсутність закріплення на законодавчому рівні відповідальності членів біржі за невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків тощо. Зазначене вище у своїй сукупності зумовлює актуальність та необхідність подальшого наукового дослідження правового статусу товарної біржі як особливого суб'єкта господарювання з метою визначення напрямів подальшого удосконалення чинного законодавства у сфері правового забезпечення діяльності товарних бірж на основі існуючих теоретичних положень, правових норм та господарської практики [13, с. 21-32].

Одним із найпоширеніших способів надання посередницьких послуг є проведення особливим чином організованих торгів. Функції такого проведення беруть на себе організації, які здатні проводити торги і мають для цього необхідні правові, економічні й організаційні передумови. У силу низки історичних та економічних умов центральне місце серед подібних організацій належить біржі. Підкреслимо, що біржа не є суб'єктом торгівельної діяльності, вона створюється для сприяння купівлі-продажу певного товару. Підтвердженням даного твердження є абз.33 п.2 розділу IV Концепції внутрішньої торгівлі України, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.1997 р. № 1449, в якому закріплено, що важливе значення в розвитку торгівлі приділяється організаторам оптового обороту, які не виступають суб'єктами торгової діяльності (товарним біржам, оптовим ярмаркам).

Історично біржі виникають як спеціалізовані торговельні центри, які мали на меті зв'язати між собою стрімко зростаючі галузі господарювання. Такі спеціалізовані торговельні центри отримали назву «бурса» і стали прообразами сучасних бірж. Лише XV сторіччі в бельгійському місті Брюгге була створена перша біржа, а в XVI сторіччі перші товарні біржі набули поширення. При цьому найбільше товарних бірж спочатку виникло в Італії, а згодом – у Франції, Англії, Японії, США.

Починаючи з XIX ст. на великих товарних біржах основним товаром стає сільськогосподарська продукція. Історія розвитку біржової діяльності також свідчить, що перші біржі були суто товарними, а значення їх полягало в тому, що вони створили умови для переходу від базарної торгівлі «з рук в руки», до купівлі за зразками, описами, через замовлення. Швидке зростання обсягів суспільного виробництва, ускладнення структури товарного обігу й торговельно-економічних зв'язків зумовили диверсифікацію біржової діяльності [7, с. 157-164].

Визначення правового статусу окремого суб'єкта права пов'язане з дослідженням комплексу прав та обов'язків, якими він наділяється, з порядком їх набуття. Це цілком стосується і товарної біржі, оскільки вона є юридичною особою і виступає суб'єктом правовідносин, на неї поширюються загальнотеоретичні положення щодо правового становища юридичної особи. Під правовим становищем розуміється встановлене нормативно-правовими актами місце окремого суб'єкта права в певній системі. При цьому воно визначається, перш за все, його правосуб'єктністю.

Як зазначає С.С. Алексєєв, суб'єктом права є особа, яка фактично може бути носієм юридичних прав та обов'язків і реально здатна брати участь у правовідносинах. Ці чинники, притаманні суб'єкту права, складають зміст правосуб'єктності особи. У свою чергу, правосуб'єктність включає в себе правоздатність (здатність до володіння правами й несення обов'язків) та дієздатність (здатність до самостійного здійснення прав та обов'язків). Важливо також враховувати, що з таким визначенням правосуб'єктності погоджувалися

не всі вчені-юристи. Так С.М. Братусь вважав поняття «правоздатність» та «правосуб'єктність» рівнозначними. У зв'язку з одночасним виникненням правоздатності та дієздатності, в момент виникнення юридичної особи, окремі автори запропонували застосовувати поняття «право-дієздатність» юридичної особи. Як елемент правосуб'єктності юридичної особи розглядається і деліктоздатність. У теорії права правосуб'єктність поділяється на загальну, галузеву та спеціальну. При цьому галузева правосуб'єктність визначає здатність особи бути суб'єктом правовідносин тієї чи іншої галузі права, а спеціальна – здатність особи бути суб'єктом лише певних правовідносин, що складаються всередині окремої галузі права [9, с. 228-230].

Положення юридичних осіб в Україні нині регулюється, насамперед, нормами чинного цивільного права та господарського права. Так, згідно зі ст. 80 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, наділена цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді. Таким чином, законодавець вольовим шляхом визнає юридичною особою те соціальне утворення, щодо якого вважає це за необхідне. Цивільний кодекс не дає визначення юридичної особи, а лише містить вказівку на характерні ознаки цього поняття. Зазначена стаття не має таких ознак, прийнятих у цивільно-правовому обігу, як організаційна єдність, наявність відокремленого майна, самостійна цивільно-правова відповідальність за своїми зобов'язаннями тощо. При цьому таке визначення поняття юридичної особи вимагає звернення до норм, які регулюють порядок створення та реєстрації юридичних осіб. Цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється зі дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення. При цьому, наголошує В. Кравчук, змістом легалізації є не надання правосуб'єктності, а визнання її державою за юридичну особу і, як наслідок, джерелом правосуб'єктності юридичної особи є правосуб'єктність її засновників. Водночас Господарський кодекс України визначає суб'єктів господарювання як учасників господарських відносин, які

здійснюють господарську діяльність, реалізують господарську компетенцію, мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством (ст. 55). Тобто, Господарський кодекс України безпосередньо вказує ознаки юридичної особи, крім організаційної єдності.

Сучасне цивільне право України зазнало змін у частині відмови від конструкції спеціальної правоздатності. Згідно зі ст. 91 ЦК України юридична особа має такі самі цивільні права та обов'язки, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині. Разом з тим, хоча українське цивільне право наділяє юридичні особи загальною правосуб'єктністю, теоретичні положення щодо галузевої правосуб'єктності не суперечать чинному законодавству. Навпаки, в межах норм різних галузей права правоздатність суб'єкта набуває певної регламентації та конкретизації.

Таким чином, можна дійти висновку, що цивільно-правова правосуб'єктність притаманна товарним біржам як юридичним особам і є загальною передумовою участі у правовідносинах. Вона полягає у здатності товарних бірж бути суб'єктами права взагалі. Галузева правосуб'єктність біржі – здатність бути суб'єктом правовідносин у таких галузях, як цивільне, господарське, фінансове, аграрне право тощо. Товарні біржі мають специфічну мету діяльності та завдання, які обумовлюють значну роль у її правовому статусі [4, с. 226-230].

Отже, враховуючи специфіку діяльності товарних бірж, можна дійти висновку, що галузевою правосуб'єктністю вони володіють у межах господарського права. Поняття «біржа» досить давно є предметом дослідження філологів, юристів, економістів. О. Штиллих відзначав той факт, що істотні ознаки особливого роду виду ринку, названого «біржею», на жаль, ще не остаточно визначені наукою. Автор підкреслює, що «біржа – це організація, що має за мету не тільки торгівлю замінними цінностями, але також і встановлення цін. Встановлення цін на біржі відбувається регулярно й під загальним контролем, тобто покривається авторитетом усіх зборів або його правління. Де

такого офіційного котирування цін немає, там немає й біржі...». З викладеного вище видно, що біржа є організованим ринком для замінних цінностей, на якому процес утворення цін протікає під суспільним контролем....

Відомий юрист Г.Ф. Шершеневич вказував, що зі словом «біржа» пов'язані три різні поєднання. Під цим поняттям розуміють: 1) сукупність людей, які збираються постійно в певному місці і здійснюють торгівлю; 2) саме місце зборів; 3) сукупність угод, укладених у цьому місці. Такий підхід одержав певний розвиток й у сучасних умовах ринкових відносин. Зокрема, таку саму позицію щодо визначення біржі підтримують Вінник О.М. та Щербина В.С. В.К. Мамутов, І.В. Булгакова та В.В. Хахулін підтримують наступне визначення біржі: біржа – це постійно діючий організований оптовий ринок, на якому здійснюється торгівля біржовими товарами (сировиною, продуктами харчування, промисловими товарами, цінними паперами тощо) . Є.Н. Сохацька, яка досліджувала питання економічної природи біржі, дійшла висновку, що біржа – це постійно діючий ринок масових замінних цінностей, що функціонує за певними правилами, у конкретному місці і в призначений час [10, с. 15-16].

Таким чином, на сучасному етапі розвитку біржа виступає самостійним суб'єктом господарювання, що виконує певні функції в економіці. Економічну природу товарної біржі можна виразити через наступне визначення: сучасна товарна біржа – це фінансовий ринок, на якому різні групи його учасників торгують контрактами, прив'язаними до цін на сировину або на так звані «нетоварні цінності», з метою зняття із себе цінового ризику й передачі його іншим учасникам ринку, або, навпаки, з метою прийняття цього ризику на себе в розрахунку одержати прибуток. Економічна природа товарної біржі вимагає відповідного законодавчого закріплення.

Основи правового положення сучасних бірж в Україні закріплені Господарським кодексом України, Законами України «Про товарну біржу» від 10 грудня 1991 р., «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 р., статутом біржі, правилами біржової торгівлі та біржового арбітражу, які є локальними нормативними актами. Що стосується Господарського кодексу

України, то його прийняття сприяло формуванню основи для забезпечення ефективності діяльності товарних бірж. Положення Господарського кодексу закріпили поняття торговельно-біржової діяльності як такої, що має на меті організацію та регулювання торгівлі шляхом надання послуг суб'єктам господарювання у здійсненні ними торговельних операцій спеціально утвореною господарською організацією – товарною біржею (ст. 278 ГКУ). Господарський кодекс України в частині першій ст. 279 визначає товарну біржу як особливий суб'єкт господарювання, який надає послуги в укладенні біржових угод, виявленні попиту і пропозицій на товари, товарних цін, вивчає, впорядковує товарообіг і сприяє пов'язаним з ним торговельним операціям. Відповідно до частини першої ст. 1 Закону України «Про товарну біржу» товарна біржа є організацією, що об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу і комерційну діяльність, і має за мету надання послуг в укладенні біржових угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари, вивчення, упорядкування і полегшення товарообороту і пов'язаних з ним торговельних операцій [16, с. 333-337].

Зміст статей Господарського кодексу майже тотожний змісту Закону «Про товарну біржу», що, звичайно, не сприяє розв'язанню проблеми вдосконалення правового регулювання діяльності товарних бірж. Крім того, наведені визначення є нечіткими з правової точки зору, оскільки в них відсутнє посилання на організаційно-правову форму, в якій може бути створений цей суб'єкт господарювання. У свою чергу, законодавство багатьох країн СНД містить дещо інше визначення товарної біржі. Так, ст. 2 Закону Російської Федерації «Про біржу й біржову торгівлю» передбачає, що під товарною біржею розуміється організація із правами юридичної особи, що формує оптовий ринок шляхом організації й регулювання біржової торгівлі, здійснюваної у формі голосних публічних торгів, проведених у заздалегідь визначеному місці й у певний час за встановленими нею правилами. Закон Республіки Молдова визначає товарну біржу як підприємство з організації біржової торгівлі за стандартами або зразками товарів, проведеної в заздалегідь

визначеному місці (біржовому залі) і в певний час за встановленими на біржі правилами. Таким чином, якщо поняття біржі українського законодавця є дещо декларативним, то біржа за російським законодавством характеризується конкретними рисами, що сприяє кращому розумінню мети її діяльності, а саме, сприяння обороту певних товарів [15, с. 116-124].

Згідно з частиною другою ст. 1 Закону України «Про товарну біржу» вона діє на основі самоврядування, господарської самостійності, є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, власні поточні та вкладні (депозитні) рахунки в банках, печатку зі своїм найменуванням. Товарна біржа не займається комерційним посередництвом і не має на меті одержання прибутку. Тому можна дійти висновку, що метою діяльності біржі є надання послуг в укладанні біржових угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари, вивчення, впорядкування і полегшення товарообігу і пов'язаних з ним торговельних операцій. В літературі висловлюються пропозиції про доцільність визначити мету діяльності біржі окремо та вказати на відсутність у діяльності біржі мети одержання прибутку для його подальшого розподілу між учасниками, оскільки мета діяльності є визначальною для товарної біржі. У різних нормативно-правових актах використовуються такі поняття, як цілі діяльності та мета діяльності того чи іншого суб'єкта. Як правило, у локальних нормативних актах, таких як статут, частіше використовується термін «цілі», що пов'язано з намаганням передбачити у документі широке коло діяльності суб'єкта. Вбачається, що мета діяльності будь-якого господарюючого суб'єкта може характеризувати виключно наявність або відсутність основного – одержання прибутку від основної діяльності. За цією ознакою діяльність всіх суб'єктів господарювання поділяється наступним чином. Господарський кодекс України вказує на існування комерційної діяльності (підприємництва) та, відповідно, некомерційного господарювання, водночас Цивільний кодекс вказує на існування підприємницьких товариств та непідприємницьких. Тому є нагальна потреба уніфікації понятійного апарату цих нормативних актів, приведення до єдиної назви тотожних понять «непідприємницький» та

«некомерційний». Так, ст. 85 ЦК України визначає поняття непідприємницьких товариств як товариств, які не мають на меті отримання прибутку для його наступного розподілу між учасниками. Тобто для непідприємницьких, як визначено в Цивільному кодексі України, або некомерційних, як вживається в Господарському кодексі України, суб'єктів отримання прибутку не є основною метою і не розподіляється між учасниками, але при цьому може бути використаний на розвиток власної бази суб'єкта. Вважаємо, що надання послуг товарними біржами та створення умов для укладання біржових договорів не можна вважати підприємницькою діяльністю, оскільки біржа не займається комерційним посередництвом та не має на меті отримання прибутку. Підприємництво згідно з Господарським кодексом України – це вид господарської діяльності, що здійснюється з метою досягнення економічних та соціальних результатів та одержання прибутку (ст. 42) [13, с. 21-32].

Доходи ж, які одержує біржа внаслідок здійснення своєї діяльності, як, наприклад, біржовий збір, не є прибутком та спрямовуються виключно на розвиток власної бази (утримання приміщення, обладнання, транспорт тощо). Стаття 86 Цивільного кодексу України уточнює, що непідприємницькі товариства можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, з якою вони були створені, та сприяє її досягненню. Тобто головна подібність між підприємницькими товариствами та непідприємницькими полягає у свободі розпорядження отриманим прибутком між учасниками. Положення зазначених вище норм цивільного законодавства дозволяють застосувати поняття непідприємницького товариства для визначення правового статусу товарної біржі. Як суб'єкт господарювання біржа характеризується наступними ознаками: 1) вона має статус юридичної особи; 2) в організаційному плані її діяльність будується на основі самоврядування та господарської самостійності; 3) з точки зору майнових прав вона має відокремлене майно; 4) у плані організації фінансів біржа має самостійний баланс, власні поточні та вкладні (деPOSITNІ) рахунки в банках; 5) як юридична

особа біржа має печатку зі своїм найменуванням. Названі ознаки, які характеризують біржу як суб'єкта господарювання, цілком закономірно впливають з аналізу частини другої ст. 279 ГКУ.

На підставі наведених вище нормативних визначень В.С. Щербина робить наступний висновок: біржа є господарською організацією, яка виконує певні, а саме ринкові регулятивні (організаційні та економічні) функції в економіці завдяки виявленню курсу товарних цін, попиту і пропозиції. Основна її мета – сприяти зведенню в одному місці (на біржі) попиту і пропозиції на певні товари, обслуговування їх обороту. Це характеризує біржу як економічну категорію. Такі ж функції виконують ярмарки. Проте від ярмарку біржа відрізняється тим, що вона є: 1) постійним (щоденним) місцем взаємодії попиту і пропозиції, тоді як ярмарок лише періодично виконує цю функцію; 2) біржа має постійний (зафіксований) контингент клієнтів і відвідувачів, а ярмарок є, за загальним правилом, відкритий для всіх; 3) ярмарок є місцем товарообороту: це ринок, де безпосередньо виставляються на продаж товари. Водночас як товарооборот, якому покликана сприяти біржа, здійснюється поза нею. Безпосередньо біржа товарів не виставляє, вона оперує загалом інформацією про них (про кількість, якість, ціни, угоди купівлі-продажу). При цьому об'єктами біржових операцій у класичному розумінні визнаються товари, які характеризуються не індивідуальними якостями і особливостями, а родовими ознаками, тобто кількістю, вагою чи мірою, внаслідок чого такі товари вважаються взаємозамінними. Тому біржова торгівля за своєю економічною природою є заочною і передбачає стандартизацію товарів чи ознайомлення з їх зразками [10, с. 28-29].

Товарна біржа є особливим суб'єктом господарювання, який виконує такі основні завдання: а) надання послуг в укладенні біржових угод; б) виявлення попиту і пропозицій на товари, товарних цін; в) вивчення, впорядкування товарообігу; г) сприяння пов'язаним з товарообігом торговельним операціям. Особливий характер товарної біржі як суб'єкта господарювання розкривається через її функції, а саме: 1) товарна біржа виконує функцію товаророзподільчого

каналу або механізму, завдяки якому товар розподіляється між споживачами за реальною ціною; 2) товарна біржа є свого роду суб'єктом господарювання, який організовує ринок. Вона створює необхідні умови учасникам біржових торгів у їх проведенні; 3) товарна біржа – це місце, де узгоджується попит і пропозиція на певний біржовий товар; 4) товарна біржа є регулятором цін. Завдяки коливанню біржового попиту і біржової пропозиції тут не може застосовуватися державне регулювання цін; 5) товарна біржа стабілізує ціни на біржовий товар; 6) біржа є місцем так званого біржового котирування цін; 7) біржа здійснює функцію збирання і обробки ринкової інформації, тобто є інформаційним центром ринку щодо виробництва біржового товару, динаміки попиту на товари, цін на біржових та інших ринках тощо; 8) товарна біржа розробляє товарні стандарти, встановлює сорти товарів, реєструє марки фірм, допущених до біржової торгівлі; 9) товарна біржа виконує арбітражні функції, тобто розглядає спори між членами біржі, а також між членами біржі та їх контрагентами [11, с. 115-118].

Зазначений перелік функцій біржі не є вичерпним і може бути доповнений залежно від конкретних економічних умов діяльності біржі. На основі наведеного можна запропонувати визначення товарної біржі як юридичної особи приватного права, яка діє в організаційно-правовій формі непідприємницького товариства, що об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу і посередницьку діяльність, та створює умови для укладення біржових договорів щодо біржової продукції. Оскільки організаційно-правова форма товарної біржі на сьогодні на рівні законодавства не визначена, то вважаємо, що можливим є створення товарної біржі у формі непідприємницького товариства, відтак виникає необхідність внесення відповідних змін щодо організаційно-правової форми товарної біржі до ст. 279 Господарського кодексу України та Закону України «Про товарну біржу».

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРНИХ БІРЖ В УКРАЇНІ

2.1. Види та основні функції бірж в Україні

У світовій практиці біржової торгівлі товарні біржі класифікують на види залежно від ряду критеріїв.

В наш час біржа — юридична особа, що забезпечує регулярне функціонування організованого ринку товарів, валют, цінних паперів, похідних фінансових інструментів.

Вивченню особливостей роботи бірж, їх структури, складу органів управління допомагає їх класифікація. Ознаками класифікації бірж є:

1. Вид біржового товару. За цією ознакою біржі поділяються на:

- товарні (товарно-сировинні);
- фондові;
- валютні.

2. Принцип організації. Розрізняють три види бірж:

- 1) публічно-правові - державні біржі, поширені в Європі;
- 2) приватно-правові - приватні біржі, властиві США, Англії;
- 3) змішані - найбільшого поширення набули серед фондових бірж.

3. Правовий статус біржі. Біржі реєструються як акціонерні товариства або товариства

з обмеженою відповідальністю [12, с. 32-35].

4. Форма участі відвідувачів у торгах. За цією ознакою розрізняють біржі:

- закриті;
- відкриті.

У торгах на закритих біржах беруть участь їх члени та особи, що виконують роль біржових посередників. Сучасні біржі за кордоном в основному є закритими, оскільки біржова торгівля пов'язана з високими ризиками і вимагає високого професіоналізму.

У торгах на відкритих біржах, окрім постійних членів і біржових посередників, можуть брати участь і відвідувачі. Ступінь відкритості біржі безпосередньо пов'язаний з торговою стратегією. Найчастіше відкритість біржі використовується в рекламних цілях або для пожвавлення торгів. Вдосконалення біржової торгівлі призводить до більш закритого характеру діяльності, орієнтує на зростання професіоналізму, формування ділових зв'язків на основі взаємної довіри між торгуючими сторонами.

5. Номенклатура товарів, що є об'єктом біржового торгу. За цією ознакою біржі підрозділяються на:

1) універсальні або біржі загального типу;

2) спеціалізовані біржі. Серед спеціалізованих бірж можна виділити біржі:

- широкого профілю;
- вузькоспеціалізовані.

6. Місце і роль бірж у міжнародній торгівлі. Прийнято поділяти біржі на національні і міжнародні [6, с. 300-308].

7. Характер укладення операцій. За цією ознакою виділяють біржі:

- реального товару;
- ф'ючерсні;
- опційні;
- змішані.

Біржа реального товару характерна для початкового етапу біржової торгівлі. Її

відмінними рисами є:

- 1) регулярність відновлення торгу;
- 2) приуроченість торгівлі до певного місця;
- 3) підпорядкування встановленим правилам;
- 4) торгівля масовими, однорідними, порівнюваними за якістю товарами.

Найістотнішою рисою біржі реального товару є обов'язкове постачання й отримання товару після проведення торгів.

Розширення біржової торгівлі призвело до створення бірж нового типу - ф'ючерсних. Їх виникнення відображає перетворення біржі реального товару у ринок прав на товар.

Основними ознаками ф'ючерсної торгівлі є:

- 1) фіктивний характер операцій;
- 2) зв'язок з ринком реального товару через страхування, а не через постачання товару;
- 3) наперед строго визначена й уніфікована споживна вартість товару, узгоджена кількість якого відображається в біржовому контракті, який стає об'єктом торгівлі і є правом на товар;
- 4) повна уніфікація умов постачання товару;

Розрахунковою палатою біржі.

Ф'ючерсна біржа є ринком цін відповідних товарів і справляє істотний вплив і на біржові котирування, і на фактичні ціни конкретних операцій з реальним товаром (через хеджування), і, врешті-решт, на конкурентоспроможність фірми.

Опційні біржі відіграють значну роль у світовій економіці. Вони використовуються для посилення страхування учасників біржової торгівлі, оскільки дають можливість покупцям опціонів обмежити можливі збитки при висновку біржових операцій [7, с. 157-164].

Ефективність функціонування товарних бірж визначається виконуваними ними функціями. Основними з цих функцій є:

1. Забезпечення високої концентрації попиту та пропозиції в єдиному місці. Це досягається шляхом залучення до біржових операцій якомога більшої кількості продавців і покупців оптових партій товарів.

2. Регулювання оптового товарообігу на основі ринкових законів. Оскільки товарна біржа є інструментом ринкової економіки, найважливішою складовою частиною її інфраструктури, реалізація оптових партій товарів повністю спирається на закони ринку.

3. Формування нових господарських зв'язків.

4. Здійснення кваліфікованого посередництва між продавцями і покупцями. Біржове посередництво сприяє прискоренню товарних і грошових потоків, подальшому зростанню виробництва необхідної продукції, мінімізації пов'язаних з цим витрат.

9. Боротьба з проявами монополізму на товарному ринку.

Здійснюється шляхом залучення до біржової торгівлі більшої кількості продавців і покупців, забезпечення гласності та змагання в процесі торгів.

Разом з вищепереліченими основними функціями, товарні біржі здійснюють і ряд допоміжних функцій, серед яких можна виділити наступні:

- 1) стандартизація якісних параметрів тих чи інших товарів;
- 2) стандартизація біржових контрактів на купівлю-продаж товарів;
- 3) здійснення арбітражу між учасниками біржових операцій;
- 5) участь у формуванні прибуткової частини державного і місцевого бюджетів [12, с. 32-35].

Таким чином, сьогодні функціонує ціла низка різновидів бірж.

2.2. Правовий порядок регулювання створення та функціонування товарних бірж в Україні

До одного з основних теоретичних аспектів організації діяльності товарних бірж належить процес регулювання. Регулювання біржової діяльності розглядається насамперед як регулювання біржового ринку, регулювання діяльності учасників ринку, регулювання обігу товарів, що реалізуються на ринку.

З огляду на вищезазначене регулювання біржової діяльності може бути зовнішнім (з боку держави) та внутрішнім (з боку самих бірж).

Регулювання біржової діяльності з боку держави спрямоване на рівний доступ всіх учасників до ринку та встановлення відповідних умов діяльності. Це досягається через створення законодавчої бази, режиму оподаткування та ліцензування діяльності основних учасників біржового ринку.

Створення та порядок діяльності бірж регламентовані Господарським кодексом України [4], відповідно до ст. 279 якого товарна біржа є особливим суб'єктом господарювання, який надає послуги в укладенні біржових угод, виявленні попиту і пропозицій на товари, товарних цін, вивчає, упорядковує товарообіг і сприяє пов'язаним з ним торговельним операціям.

Закон України «Про товарну біржу» не регламентує організаційну форму біржі. На практиці більшість товарних бірж України створювалася на підставі норм Закону України «Про господарські товариства» у формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю, а також в інших організаційно-правових формах. Слід зазначити, що, відповідно до чинного законодавства, фондова біржа – це господарське товариство, а господарські товариства, відповідно до норм чинного законодавства, є підприємствами.

Біржова діяльність здійснюється відповідно до Закону України «Про товарну біржу», чинного законодавства України, статуту біржі, правил біржової торгівлі й арбітражу. Закріплюється право діяльності біржі на основі самоврядування і господарської самостійності, що є важливою умовою її існування. Органи управління товарних бірж формуються залежно від організаційно-правових форм, в яких створюються ці біржі [5, с. 458-463].

Кожна біржа має свої традиції, спеціалізацію за групами товарів. Структура кожної біржі має певні відмінності. В деяких випадках, якщо біржі виконують схожі функції, назви структурних підрозділів на різних біржах відрізняються. Основною метою, якій підпорядкована діяльність підрозділів, є створення найбільш сприятливих умов для ведення торгівлі на біржі.

Основними документами, які визначають кількість, назву, функції органів і підрозділів біржі, є статут біржі і положення про підрозділи. Принципом роботи підрозділів є самоокупність всього біржового механізму, тому діяльність біржі будується таким чином, щоб платежі, які вона отримує за проведення операцій, від продажу інформації, з інших джерел, компенсували витрати на утримання її апарату й поточні витрати, а за необхідності забезпечували поповнення її резервних фондів.

Сфера діяльності товарної біржі полягає в наданні різних послуг (рис. 2).

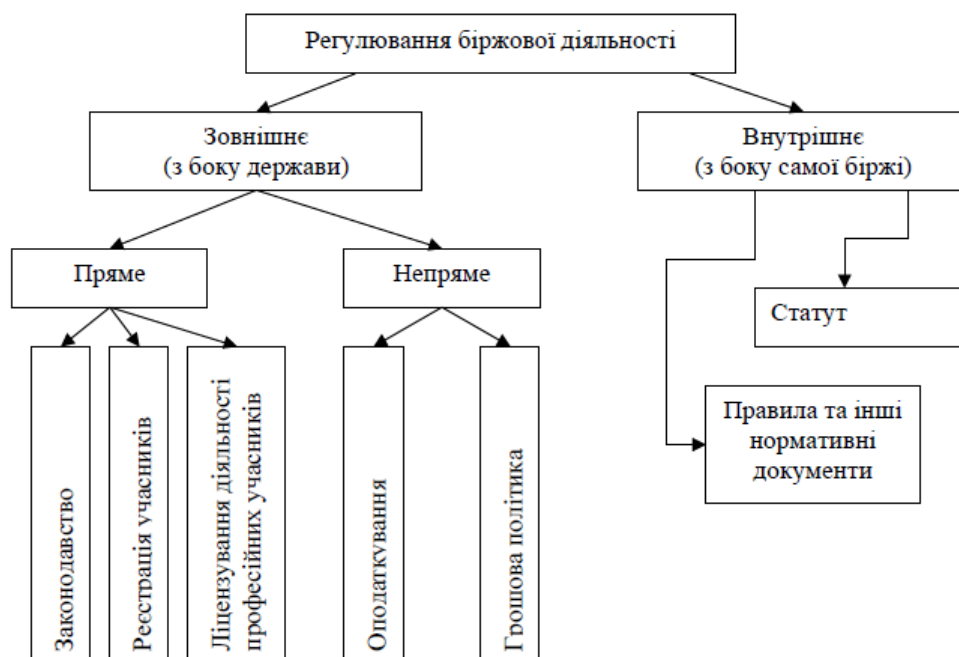

Рис. 1. Регулювання біржової діяльності в Україні

Товарна біржа забезпечує створення умов для проведення біржової діяльності, регулювання біржових операцій, а також регулювання цін на основі попиту і пропозиції на товари, що допускаються до обороту на біржі; надання членам і відвідувачам біржі організаційних та інших послуг; збір, обробку і поширення інформації, пов'язаної з кон'юнктурою ринку. Відвідувачі біржі не мають права укладати біржові контракти [8].

Всі учасники біржових торгів поділяються на дві групи:

- 1) учасники, які безпосередньо беруть участь у торгах та укладають контракти;
- 2) учасники, які займаються лише організацією торгів.

До першої групи належать члени біржі та брокери. Відповідно до Закону України «Про товарну біржу» членами біржі є юридичні та фізичні особи, які виступили засновниками біржі, а також прийняті до її складу згідно зі статутом біржі вітчизняні й іноземні юридичні та фізичні особи.

Брокери є фізичними особами, зареєстрованими на біржі відповідно до її статуту. Їх обов'язки полягають у виконанні доручень членів біржі, яких вони представляють, щодо здійснення біржових операцій шляхом пошуку контрактів і подання здійснюваних ними операцій для реєстрації на біржі.

Сучасна ефективно функціонуюча товарна біржа є складним механізмом з високопрофесійними фахівцями. У багатьох країнах функціонує тільки одна або кілька бірж. Для оптимального функціонування біржової торгівлі число бірж у країні має бути мінімальним. Вони створюються у великих ділових центрах. Внаслідок відсутності в цій сфері державної регуляторної політики та зацікавленості суб'єктів господарювання біржовий ринок фактично розвивається стихійно [8].

За відсутності ефективного та об'єктивного механізму ціноутворення виробники отримують викривлені дані про попит та пропозицію, що призводить до недоотримання коштів, неефективного використання ресурсів та банкрутств суб'єктів господарювання. В Україні сьогодні відсутній порядок ціноутворення, що призводить до нестабільності цін й зловживання на ринку. Ряд важливих для економіки груп товарів реалізується на позабіржовому, обминаючи прозорі біржові товарні потоки. Від нерозвиненого товарно-біржового ринку найбільше потерпають виробники сільськогосподарської продукції, оскільки з метою реалізації власної продукції їм доводиться укладати угоди з посередниками, які й отримують значну частину прибутку [6].

Біржова торгівля є елементом інфраструктурного забезпечення оптового ринку сільськогосподарської продукції. Кількість діючих та реєстрованих бірж за спеціалізацією значно відрізняється (рис. 3).

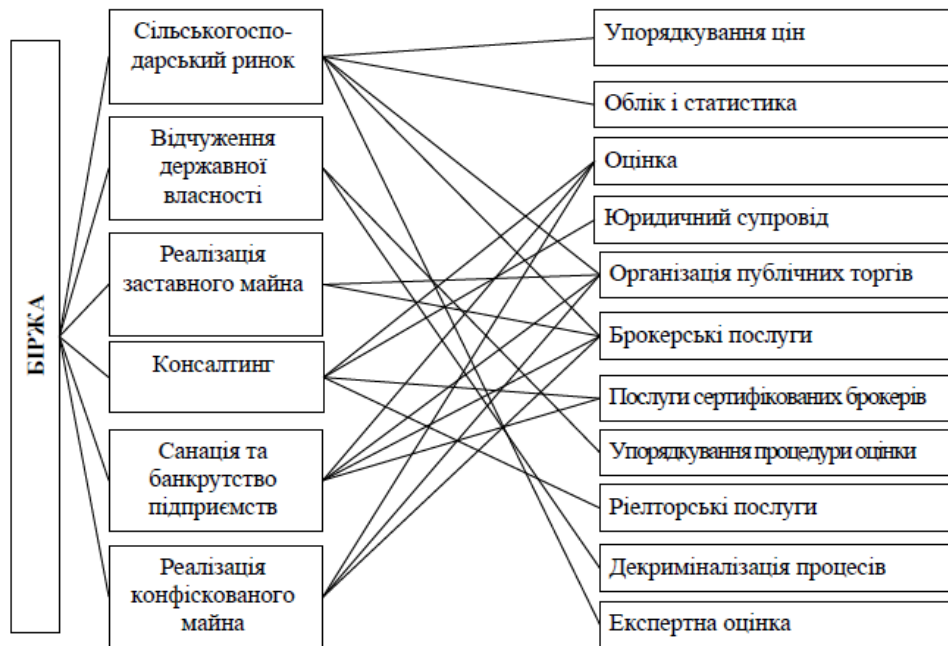

Рис. 2. Сфера діяльності товарної біржі

Визначаючи діяльність товарних бірж за різними функціями, слід зазначити, що з юридичного аспекту товарна біржа має розглядатися як суб'єкт господарської діяльності, метою якого є надання послуг, а саме упорядкування цін, юридичний супровід, брокерські послуги, послуги сертифікованих аудиторів, ріелтерські послуги, експертна оцінка, організація публічних торгів. З організаційної точки зору товарна біржа будує свою діяльність на таких принципах: рівноправність учасників біржових торгів, використання вільних ринкових цін, публічне проведення торгів. Невиконання цих функцій призводить до зниження обсягів біржової діяльності на товарних біржах.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БІРЖОВОГО ТОВАРНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Біржовий товарний ринок посідає чільне місце у сучасній ринковій економіці. Нині товарні біржі обслуговують потреби товарних ринків, забезпечуючи прозоре ціноутворення і віддзеркалюючи усі процеси, що відбуваються у суспільстві. У нинішніх реаліях стан розвитку економічної системи визначається рівнем функціонування біржового ринку [11, с. 115-118].

Біржові механізми, на перший погляд, прості але вони забезпечують передбачене ціноутворення, демонополізацію, «деолігархізацію» ринків і, основне, ефективне управління, організацію виробництва, реалізації, зберігання промислової сировини і сільськогосподарської продукції, забезпечуючи достатній і максимально прогнозований рівень прибутковості для усіх учасників і стабільний розвиток економіки на макро- та макрорівнях у цілому.

Успішне функціонування цієї системи, як показує світова практика, досягається розумним поєднанням зусиль держави та громадськості, передусім біржової спільноти, шляхом вироблення чіткої довгострокової програми розвитку біржового ринку та створення відповідного законодавчо-правового поля, що забезпечує ефективність діяльності цього ринку. При цьому, стратегія його розбудови в кожній країні формувалась у залежності від традицій, ментальності та готовності спільноти сприйняти її, а головне старанно виконувати (рис. 1) .

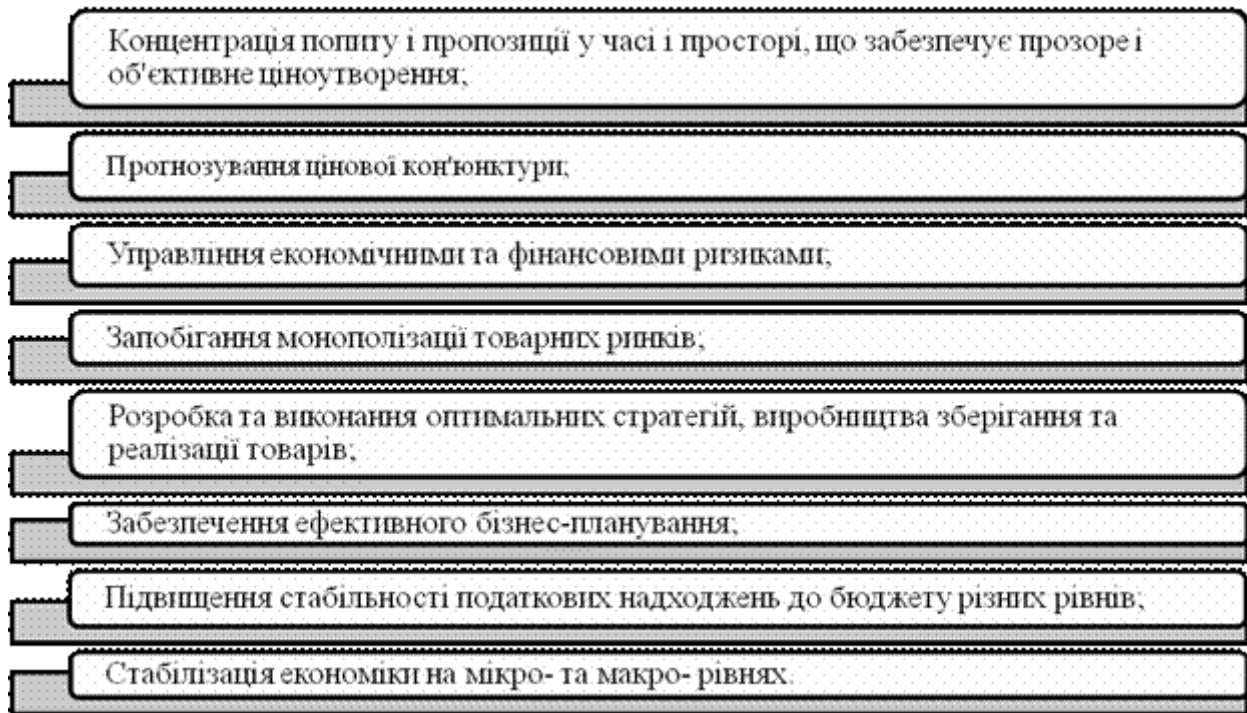

Рис. 1. Основні функції біржового ринку в країнах з ринковою економікою

Основні засади функціонування біржового товарного ринку в країнах з ринковою економікою відображено (табл. 1). Як бачимо, не дивлячись на національні відмінності всі стратегії розвитку біржового товарного ринку побудовані на провідній ролі держави у цьому процесі [13, с. 21-32].

Сьогодні, не зважаючи на позитивний світовий досвід, у практиці побудови вітчизняного біржового товарного ринку домінує напрям мінімального втручання держави у цей процес. Відомий у світі фінансист, біржовик та філантроп Дж. Сорос, який накопичив багатомільярдний капітал на біржовому ринку зазначив, що не можливо збудувати цивілізований біржовий ринок без втручання держави, функції якої зводяться, перед усім, до створення законодавчо-правового поля і контролю за його втіленням. Наглядові і контролюючі функції в демократичному суспільстві розподіляються між громадськими організаціями і державним апаратом.

Основні засади функціонування міжнародного біржового товарного ринку

Країна	Основні засади
США	<ul style="list-style-type: none"> – Наявність деталізованого законодавства, яке переглядається кожні п'ять років; – чітка система управління; – підкомісія товарного біржового ринку в Конгресі США; – спеціальний державний орган регулювання КТФТ; – асоціація учасників біржового ринку НАФТ; – високі фінансові та моральні вимоги до організаторів та професійних учасників ринку; – обов'язкове ліцензування всіх учасників біржового ринку. – Довідково. До 1980р. відповідальність за розвиток цього ринку несло Міністерство с.г. США
Країни ЄС	<ul style="list-style-type: none"> – Кожна країна має своє законодавство з регулювання біржового ринку, як правило єдине для товарного і фондового; – єдиний орган державного регулювання, переважно Мінфін; – ліберальні вимоги до учасників ринку.
Китай, Індія, Бразилія, Аргентина, Туреччина	<ul style="list-style-type: none"> – Жорстке регулювання біржового товарного ринку; – високі вимоги до учасників ринку, обов'язкове ліцензування; – з метою державного контролю механізмів ціноутворення, визначені важливі для економіки держави товари, угоди, на які обов'язково укладаються на біржовому ринку; – встановлені стимулюючі засоби для виробників, переробників за участь у біржових торгах (пільгове оподаткування, безкоштовне навчання та ін.).

На превеликий жаль вітчизняний товарний біржовий ринок практично не виконує жодної з функцій, які він забезпечує в країнах з розвинутою ринковою економікою. Він створений і діє без наявності цілісної державної стратегії його розвитку та відсутності досконалого законодавчо-правового поля. Чітко розуміючи природу астрономічної кількості товарних бірж, їх примітивний рівень розвитку, законодавці та чиновники не поспішають внести зміни до основного Закону України «Про товарну біржу», який регулює цю діяльність і прийнятий ще в далеких 90-х роках минулого століття.

Одна із важливих функцій біржового ринку – забезпечення стабільності податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, за наявності прозорого ціноутворення. Відсутність останнього у нашій країні на ринку енергоносіїв, металів породжує новітні схеми ціноутворення і, відповідно, оподаткування, по типу на вугілля – за формулою «Роттердам плюс», на газ – «Дюссельдорф плюс», тощо [14, с. 20-23].

Можна лише прогнозувати, що при такому стані розвитку біржового аграрного ринку в нашій країні, що займає провідне місце у світі за експортом агропродовольчої продукції, найближчим часом можуть з'явитись і інші вище вказані схеми ціноутворення для фуражної кукурудзи, пшениці, ячменю і т.д. Отже, така перспектива уже сьогодні змушує нас задуматись.

Для негайного виправлення стану щодо подальшого розвитку біржового товарного ринку в країні необхідно:

- включити в програму діяльності Уряду питання розвитку біржового товарного ринку, з одночасним затвердженням Концепції його розвитку до 2025 р.;

- розроблену Концепцію розвитку біржового товарного ринку до 2025 р. винести на суспільне обговорення з подальшим затвердженням її Урядом. У рамках цієї концепції розробити та подати на розгляд до Верховної Ради проекти Законів “Про товарний біржовий ринок”, “Про товарні деривативи”, “Про кліринг та біржову розрахункову діяльність”, в яких передбачити

механізм державного регулювання біржового товарного ринку та створення спеціального державного органу його регулювання;

- внести зміни і доповнення до Податкового, Господарського та Кримінального кодексів України, кодексу України про адміністративні правопорушення та законів України “Про ліцензування видів господарської діяльності”, “Про державну підтримку сільського господарства України”, “Про ціни і ціноутворення”, “Про банки і банківську діяльність”;

- після прийняття закону України “Про товарний біржовий ринок” провести сертифікацію (відповідності) усіх бірж та прийняти відповідне урядове розпорядження, яким передбачити створення у країні 3-4 спеціалізованих товарних бірж (металу, газу, нафтопродуктів, енергоносіїв), за обов’язкової участі держави, як одного із засновників [12, с. 32-35].

Стосовно функціонування біржового ринку продукції агропромислового комплексу, який найбільше потерпає від відсутності в країні чітко діючої системи ринкових взаємовідносин, то тут необхідно зробити наступні кроки:

- прийняти в новій редакції Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України”, де кардинально змінити підходи до розбудови організованого аграрного ринку, підвищення ролі держави в цьому процесі, а головне передбачити фундаментальне реформування ринку сільськогосподарської продукції;

- реорганізувати та об’єднати державні структури, що працюють на агропродовольчому ринку в єдину структуру, головними функціями якої повинно стати виконання міждержавних торгівельних угод з продажу агропродукції, активна торгова позиція на внутрішньому ринку, товарні та фінансові інтервенції, фундаментальна робота по впровадженню форвардної закупівлі агропродукції через біржовий ринок;

- враховуючи позитивний досвід багатьох країн світу, де за активної участі держави створений вискоєфективний біржовий ринок, вважаємо за необхідне реорганізувати діючу Аграрну біржу, залучивши до її засновників провідних вітчизняних зернотрейдерів, керівників аграрних холдингів,

інвесторів, одну із провідних бірж світу, інформаційні агентства, професійні об'єднання. При цьому, залишивши за державою (50 +1 акція);

– забезпечити у короткий термін на реорганізованій Аграрній біржі функціонування єдиної національної торгової електронної системи та клірингово-розрахункового центру, що дасть можливість здійснювати біржову торгівлю одночасно в усіх регіонах країни за всіма видами біржових товарів та організувати товарні і фінансові інтервенції на цьому ринку.

Враховуючи національну важливість ринків зерна та олійних культур, для забезпечення їх стабільності функціонування необхідно розробити систему законодавчо-правових актів якими передбачити:

– експорт зерна зарубіжними та вітчизняними зернотрейдерами дозволяється здійснювати лише за умов формування цін на організованому біржовому ринку;

– купівля і продаж товарного зерна, насіння олійних культур на внутрішньому ринку в обсязі понад 400 тонн здійснюється виключно через електронну платформу та клірингово-розрахунковий центр Аграрної біржі;

– на угоди купівлі-продажу товарного зерна, насіння олійних культур в обсязі понад 100 тонн, що не зареєстровані на біржі, встановлюється акциз;

– здійснювати першочергову фінансову підтримку (пільгове кредитування та ін.) лише тих виробників сільськогосподарської продукції, які здійснюють реалізацію її через біржовий ринок;

– преференції з відшкодування ПДВ мають лише ті суб'єкти ринку, що провели розрахунки своїх угод через клірингово-розрахункову систему Аграрної біржі;

– сільськогосподарські підприємства усіх форм власності, що спеціалізуються на виробництві зерна, олійних культур, мають право оподатковуватись єдиним податком IV групи за умови реалізації на біржовому ринку не менше 70 відсотків задекларованих обсягів виробництва цієї продукції [13, с. 21-32].

Комплексний підхід до виконання перелічених заходів стане ефективним у розбудові вітчизняного біржового товарного ринку лише за умов спільних зусиль з боку держави, біржової спільноти, учасників аграрного ринку, що дозволить наблизити біржовий товарний ринок до цивілізованих засад його розвитку і забезпечить прискорення формування ринкових засад економіки в нашій країні.

ВИСНОВКИ

Аналіз розвитку біржової торгівлі в Україні показав, що на сьогодні ця складова ринкової інфраструктури далеко не повною мірою виконує свої функції. Нерозвиненість біржового сегменту торгівлі, зумовлена наявністю системних проблем в національній економічній системі, з одного боку, з іншого також виступає гальмуючим чинником економічного розвитку. Це призводить до висновку, що проблеми в розвитку як основної структури національної економіки, так і її інфраструктурної підсистеми, включаючи і біржовий сегмент, повинні вирішуватись синхронно.

Необхідні заходи саме в частині вдосконалення державного регулювання біржової торгівлі включають упорядкування організаційно-правового статусу бірж, подолання існуючої фрагментованості торгівельних майданчиків шляхом підвищення вхідних бар'єрів на ринок, розроблення механізмів гарантування виконання укладених біржових угод, стимулювання бірж запроваджувати сучасні електронні системи торгівлі. Комплексна реалізація запропонованих заходів дозволить посилити зацікавленість професійних торговців фінансовими та речовинними активами переходити в біржовий сегмент торгівлі.

Правові основи створення, діяльності та реєстрації товарних бірж, а також загальні правила здійснення торговельно-біржової діяльності визначаються Господарським кодексом України, Законами України «Про товарну біржу», «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців» та прийнятими відповідно до них нормативно правовими актами.

Відповідно до ст.5 Закону України «Про товарну біржу», товарна біржа створюється на засадах добровільного об'єднання заінтересованих юридичних і фізичних осіб, яким це не заборонено чинним законодавством.

Засновниками і членами товарної біржі не можуть бути органи державної влади та управління, а також державні установи (організації), що перебувають на державному бюджеті. Заснування товарної біржі здійснюється шляхом укладення засновниками угоди, яка визначає порядок та принципи її створення,

склад засновників, їх обов'язки, розмір і строки сплати пайових, вступних та періодичних внесків. Кожний із засновників сплачує пайовий внесок [4]. Таким чином, укладання угоди засновниками товарної біржі має на меті створення товарної біржі. Вона служить, насамперед, для визначення порядку й умов погодженої діяльності засновників із створення біржі.

Відповідно до Господарського кодексу України [5] та Закону України «Про товарну біржу», товарна біржа діє на підставі статуту, затвердженого засновниками. При цьому законодавство встановлює певні вимоги, що включаються до статуту товарної біржі. Так, статут товарної біржі повинен містити наступні положення: найменування та місцезнаходження біржі; склад засновників; предмет і цілі діяльності біржі; види фондів, що утворюються біржею, та їх розміри; органи управління біржею, порядок їх утворення та компетенція, організаційна структура біржі; порядок прийняття у члени біржі та припинення членства; права та обов'язки членів біржі та біржі перед третіми особами, а також членів біржі перед біржею та біржі перед її членами; порядок і умови застосування санкцій; майнова відповідальність членів біржі; порядок припинення біржі. У статуті можуть передбачатися й інші положення, що стосуються створення та діяльності товарної біржі (ст.6).

Отже, засновницьким документом, обов'язковим для бірж всіх організаційно-правових форм, є статут. Основні параметри змісту статуту, незалежно від організаційно-правової форми, уніфіковані та затверджені відповідно до Закону України «Про товарну біржу».

З урахуванням цього необхідно спиратися на положення ч.3 ст.57 ГК України, в якій закріплено загальні вимоги щодо установчих документів суб'єктів господарювання. У цьому контексті варто звернути на деякі особливості створення товарної біржі як суб'єкта господарювання. Зокрема ГК України передбачає, що товарна біржа створюється на основі добровільного об'єднання зацікавлених суб'єктів господарювання (ч.3 ст.279). У свою чергу, ст.1 Закону передбачає, що товарна біржа є організацією, яка поєднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу й комерційну діяльність.

Таким чином, при визначенні кола суб'єктів, що мають право створення товарної біржі, варто керуватися вимогами ст.55 ГК України, яка визначає загальне поняття суб'єкта господарювання.

Так, суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав й обов'язків), мають відособлене майно, несуть відповідальність за своїми обов'язками в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

Відповідно суб'єктами господарювання є господарські організації, громадяни України, іноземці й особи без громадянства, що здійснюють господарську діяльність і зареєстровані відповідно до закону як підприємці, філії, представництва й інші відособлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці), створені ними для здійснення господарської діяльності. Таким чином, засновниками й членами товарної біржі можуть бути тільки особи, що мають статус суб'єкта господарювання.

На основі проведеного аналізу чинного законодавства слід зазначити, що особливість правового становища товарних бірж полягає у здійсненні ними спеціальних видів діяльності: надання послуг при укладенні біржових угод; виявлення попиту та пропозиції на товари і товарні ціни; вивчення та упорядкування товарообігу.

Таким чином, ознайомлення з теоретичними засадами порядку створення та реєстрації товарних бірж може стати у нагоді при розробці теорії біржової справи на етапі розвитку ринкових відносин між підприємствами державної, акціонерної, кооперативної та державної форми власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Цивільний Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Закон України «Про товарні біржі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1956-12>
4. Вінниченко О. В. Обґрунтування показників оцінки діяльності товарних бірж з реалізації сільськогосподарської продукції / О. В. Вінниченко // Бізнес Інформ. - 2015. - № 10. - С. 226-230
5. Деревнін В. С. Загальна характеристика товарної біржі / В. С. Деревнін // Актуальні проблеми держави і права. - 2012. - Вип. 66. - С. 458-463
6. Дудяк Р. Розвиток товарних бірж та їх цінова політика в Україні / Р. Дудяк, І. Більський, В. Квас, С. Бугіль // Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК. - 2014. - № 21(1). - С. 300-308
7. Дудяк Р. Організація функціонування та розвиток товарних бірж України в умовах економічної кризи / Р. Дудяк, Ф. Міколяш, Н. Ситник // Вісник Львівського національного аграрного університету. Економіка АПК. – 2013. – № 18 (1). – С. 157 – 164.
8. Масло А. І. Економічна сутність, класифікація ризиків як об'єкту управління на біржовому товарному ринку / А. І. Масло. // Ефективна економіка. - 2016. - № 1
9. Минюк О. Ю. Товарні біржі в Україні: реалії та вимоги сьогодення / О. Ю. Минюк, Л. Д. Минюк // Південноукраїнський правничий часопис. - 2012. - № 3. - С. 228-230.
10. Оптова і біржова торгівля України : стат. зб. / за заг. кер. В.О. Піщейка ; відп. за вип. А.О. Фризоренко. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 66 с.

11. Резнік Н. П. Особливості функціонування вітчизняного біржового товарного ринку у сучасних умовах / Н. П. Резнік // Наукові праці МАУП. - 2016. - Вип. 50. - С. 115-118
12. Стасіневич С. А. Біржовий товарний ринок України: динаміка, структура, сучасні проблеми / С. А. Стасіневич // Формування ринкових відносин в Україні. - 2013. - № 3. - С. 32-35
13. Стрішенець О. Особливості функціонування товарних бірж в Україні / О. Стрішенець, Р. Савчук, В. Гаврилевич // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. - 2017. - № 1. - С. 21-32
14. Семенко Б.М. Розвиток товарних бірж – правові гарантії суб'єктам господарювання в підвищенні економічного ефекту від підприємництва / Б.М.Семенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 6–1. – Т. 2. – С. 20–23.
15. Трубей О. М. Детермінанти розвитку товарних бірж в Україні / О. М. Трубей // Економічний простір. - 2014. - № 86. - С. 116-124
16. Ясенецький В.С. Особливості функціонування бірж як складової ринкової інфраструктури / В.С. Ясенецький // Бізнес Інформ. – 2014. – № 1. – С. 333–337.